

Review Article

The Role of Cognitive Justice in Learning Opportunities within the Framework of Inclusive Learning Management

Anahita Mostafazadeh*¹

1. Department of Psychology, Zar.C., Islamic Azad University, Zarand, Iran

Extended Abstract

This study aims to examine the role of epistemic justice in the development of learning opportunities within the framework of inclusive learning management, with particular attention to contemporary educational systems characterized by increasing cognitive, cultural, and experiential diversity among learners. In many educational contexts, learning management practices continue to privilege standardized forms of knowledge and uniform instructional approaches, which may inadvertently marginalize diverse ways of knowing and limit equitable access to meaningful learning opportunities. Drawing on the concept of epistemic justice, this study seeks to reconceptualize inclusive learning management as a process that not only organizes and delivers learning experiences but also actively recognizes and legitimizes diverse cognitive perspectives. Methodologically, the study adopts a qualitative narrative–thematic review approach. Relevant scholarly literature published in reputable international and national databases was systematically identified, screened, and analyzed. The selected sources addressed key concepts including epistemic justice, learning opportunities, and inclusive learning management. Data were extracted and analyzed using thematic analysis to identify recurring patterns, conceptual linkages, and underlying assumptions across the literature. Through iterative coding and theme development, the analysis moved beyond descriptive comparison toward an integrative interpretation of how epistemic justice operates within learning management practices. The findings reveal that epistemic justice plays a critical role in shaping inclusive learning environments by influencing how legitimate knowledge is defined, how learners are engaged in the learning process, and how learning management policies are formulated and enacted. Specifically, the results indicate that recognizing diverse forms of knowledge contributes to more meaningful learner participation and sustained cognitive engagement, while the absence of epistemic justice tends to reproduce hidden educational inequalities despite formal access to learning. Furthermore, the findings highlight that inclusive learning management becomes more effective when epistemic justice is embedded in curriculum design, instructional decision-making, and evaluation processes, rather than treated as a supplementary or ethical consideration. In conclusion, the study underscores epistemic justice as a foundational dimension of inclusive learning management and a key mechanism for expanding equitable learning opportunities. By integrating epistemic justice into the core of learning management frameworks, educational systems can better respond to learner diversity, enhance the quality of learning experiences, and reduce epistemic and educational exclusion. These insights contribute to the theoretical advancement of inclusive learning management and offer a conceptual basis for future empirical research and educational policy development.

Keywords: Cognitive Justice, Learning Opportunities, Inclusive Learning Management, Inclusive Learning, Educational Equity

*Corresponding Author: Anahita Mostafazadeh

Email: Dr.anahitamostafazadeh.psy@gmail.com

Review Article

The Role of Cognitive Justice in Learning Opportunities within the Framework of Inclusive Learning Management

Anahita Mostafazadeh*¹

1. Department of Psychology, Zar.C., Islamic Azad University, Zarand, Iran

Received: 17/12/2025

Accepted: 19/12/2025

Published: 21/12/2025

PP: 55-64

ISSN (Online): 3092-6629

Keywords:

Cognitive Justice,
Learning Opportunities,
Inclusive Learning
Management, Inclusive
Learning, Educational
Equity

Journal Homepage:

<https://sanad.iau.ir/journal/nalm>

Abstract

Introduction: In contemporary educational systems, inclusive learning management has become a key approach for responding to learners' cognitive diversity. However, hidden inequalities rooted in the marginalization of diverse ways of knowing can restrict learning opportunities. Epistemic justice offers a conceptual lens for rethinking learning management by emphasizing the recognition of diverse forms of knowledge. This study aims to examine the role of epistemic justice in developing learning opportunities within the framework of inclusive learning management.

Methodology: This study adopted a qualitative narrative–thematic review approach. Relevant national and international scholarly sources on epistemic justice, learning opportunities, and inclusive learning management were systematically identified and reviewed. The selected studies were analyzed using thematic analysis in order to identify core conceptual patterns and recurring themes across the literature.

Findings: The analysis yielded three main themes: redefining legitimate knowledge through epistemic justice, enhancing meaningful learner participation and cognitive engagement, and the role of epistemic justice in shaping policies and practices of inclusive learning management. The findings indicate that neglecting cognitive diversity may lead to limited learning opportunities and the reproduction of educational inequalities.

Conclusion: The study concludes that epistemic justice constitutes a foundational dimension of inclusive learning management. Integrating epistemic justice into the design and implementation of learning processes can significantly contribute to the expansion of equitable learning opportunities and the improvement of learning quality in diverse educational contexts.

Citation: Mostafazadeh, A. (2025). The Role of Cognitive Justice in Learning Opportunities within the Framework of Inclusive Learning Management. *New Approaches to Learning Management*, 2(1), 55. <https://doi.org/10.71494/NALM.2025.1228477>

***Corresponding Author:** Anahita Mostafazadeh

Email: Dr.anahitamostafazadeh.psy@gmail.com

©2022 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

نقش عدالت شناختی در فرصت های یادگیری در چارچوب مدیریت یادگیری فراگیر

آناهیتا مصطفی زاده^{*۱}

۱. گروه روانشناسی، واحد زرنند، دانشگاه آزاد اسلامی، زرنند، ایران

چکیده

مقدمه و هدف: در نظام های آموزشی معاصر، مدیریت یادگیری فراگیر به عنوان یکی از رویکردهای کلیدی در پاسخ به تنوع شناختی یادگیرندگان مطرح است. با این حال، نابرابری های پنهان در سطح شناخت و به رسمیت نشناختن شیوه های متنوع دانستن، می تواند فرصت های یادگیری را محدود سازد. از این رو، مفهوم عدالت شناختی به عنوان چارچوبی مفهومی برای تحلیل و بازاندیشی در مدیریت یادگیری مورد توجه قرار گرفته است. هدف پژوهش حاضر، تبیین نقش عدالت شناختی در توسعه فرصت های یادگیری در چارچوب مدیریت یادگیری فراگیر است.

روش شناسی پژوهش: پژوهش حاضر با رویکرد مروری-کیفی و مبتنی بر مرور روایی-تماتیک انجام شد. بدین منظور، منابع علمی مرتبط با عدالت شناختی، فرصت های یادگیری و مدیریت یادگیری فراگیر در پایگاه های معتبر بین المللی و داخلی شناسایی و انتخاب شدند. داده های استخراج شده با بهره گیری از تحلیل تماتیک، مورد بررسی و کدگذاری قرار گرفتند تا مضامین مفهومی اصلی شناسایی شوند.

یافته ها: یافته های پژوهش منجر به استخراج سه مضمون محوری شد: بازتعریف دانش معتبر در نظام های یادگیری با تأکید بر عدالت شناختی، نقش عدالت شناختی در تقویت مشارکت معنادار و درگیری شناختی یادگیرندگان، و جایگاه عدالت شناختی در تنظیم گری سیاست ها و راهبردهای مدیریت یادگیری فراگیر. این مضامین نشان دادند که نادیده گرفتن تنوع شناختی می تواند به تضعیف فرصت های یادگیری و بازتولید نابرابری آموزشی بینجامد.

نتیجه گیری: نتایج نشان داد که عدالت شناختی می تواند به عنوان یکی از مؤلفه های بنیادین مدیریت یادگیری فراگیر، نقش تعیین کننده ای در توسعه فرصت های یادگیری عادلانه ایفا کند. توجه نظام مند به عدالت شناختی در طراحی، اجرا و ارزشیابی فرایندهای یادگیری، می تواند زمینه ساز ارتقای کیفیت یادگیری و کاهش نابرابری های آموزشی شود.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۳۰

شماره صفحات: ۵۵-۶۴

واژه های کلیدی:

عدالت شناختی، فرصت های

یادگیری، مدیریت یادگیری

فراگیر، یادگیری فراگیر، آموزش

عادلانه

صفحه اصلی نشریه:

<https://sanad.iau.ir/journal/nalm>

استناد: مصطفی زاده، آ. (۱۴۰۴). نقش عدالت شناختی در فرصت های یادگیری در چارچوب مدیریت یادگیری فراگیر. *رهیافت های نوین*

مدیریت یادگیری، ۲(۱)، ۵۵-۶۴.

<https://doi.org/10.71494/NALM.2025.1228477>

* نویسنده مسئول: آناهیتا مصطفی زاده

پست الکترونیکی: Dr.anahitamostafazadeh.psy@gmail.com

مقدمه

تحولات پرشتاب نظام‌های آموزشی در دهه‌های اخیر، به‌ویژه در بستر جهانی‌شدن، گسترش فناوری‌های یادگیری و افزایش تنوع فرهنگی و شناختی یادگیرندگان، موجب شده است که مفهوم مدیریت یادگیری به‌عنوان یکی از ارکان کلیدی توسعه آموزشی، معنایی فراتر از برنامه‌ریزی و نظارت اجرایی پیدا کند. در رویکردهای نوین آموزشی، مدیریت یادگیری به‌مثابه فرایندی پویا و چندبعدی در نظر گرفته می‌شود که نقش آن نه تنها در سازمان‌دهی محتوا و فعالیت‌های آموزشی، بلکه در تضمین کیفیت، عدالت و پایداری فرصت‌های یادگیری برای همه یادگیرندگان تعریف می‌شود. شواهد پژوهشی در بافت آموزشی ایران نیز نشان می‌دهد که بخش قابل‌توجهی از ناکامی برنامه‌های آموزشی، بیش از آنکه به کمبود منابع مادی مربوط باشد، ناشی از ضعف در مدیریت یادگیری متناسب با تفاوت‌های شناختی و روان‌شناختی یادگیرندگان است (Bazargan, 2019; Fadansouri et al., 2021).

در این میان، یکی از چالش‌های بنیادین نظام‌های آموزشی، چگونگی مواجهه با نابرابری‌هایی است که در سطح شناخت و معرفت شکل می‌گیرند. این نابرابری‌ها اغلب در قالب دسترسی صوری به آموزش پنهان می‌مانند، اما در عمل، از طریق به‌رسمیت‌نشناختن شیوه‌های متنوع فهم، دانستن و یادگیری بازتولید می‌شوند. یافته‌های حوزه روان‌شناسی آموزشی نشان می‌دهد که رویکردهای یکنواخت و استانداردشده آموزشی می‌توانند موجب طرد پنهان گروهی از یادگیرندگان و تضعیف مشارکت شناختی آنان شوند (Saif, 2020; Shariati & Madari, 2018). این وضعیت، ضرورت توجه به نوعی از عدالت را برجسته می‌سازد که مستقیماً با معرفت و شناخت یادگیرندگان پیوند خورده است.

در پاسخ به این چالش، مفهوم «عدالت شناختی» به‌عنوان یکی از مفاهیم محوری در ادبیات نوین تربیتی مطرح شده است. عدالت شناختی، به‌عنوان نخستین متغیر پژوهش حاضر، ناظر بر این اصل بنیادین است که نظام‌های آموزشی باید امکان حضور، اعتبار و کاربست اشکال متنوع دانش و شیوه‌های متفاوت یادگیری را به‌طور برابر فراهم آورند. ویسواناتان، که از پیشگامان طرح این مفهوم به‌شمار می‌رود، عدالت شناختی را راهبردی برای مقابله با سلطه معرفتی دانش رسمی و تک‌صدایی در تولید و انتقال دانش می‌داند (Visvanathan, 1997). در ادبیات آموزشی ایران نیز، این مفهوم با تأکید بر تنوع شناختی و چندگانگی یادگیری، به‌عنوان شرط تحقق عدالت آموزشی و یادگیری معنادار مورد توجه قرار گرفته است (Mehrmohammadi, 2017; Khosravi et al., 2022).

در امتداد این مفهوم، «فرصت‌های یادگیری» به‌عنوان متغیر دوم پژوهش، به مجموعه‌ای از شرایط ساختاری، تعاملی و حمایتی اشاره دارد که امکان مشارکت فعال، درگیری شناختی و پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان را فراهم می‌آورد. برخلاف برداشت‌های تقلیل‌گرایانه، فرصت‌های یادگیری صرفاً به حضور در کلاس یا دسترسی به محتوا محدود نمی‌شوند، بلکه کیفیت تعاملات آموزشی، میزان انعطاف برنامه‌های درسی و سطح حمایت شناختی و عاطفی ارائه‌شده به یادگیرندگان را نیز در بر می‌گیرند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تفاوت در کیفیت فرصت‌های یادگیری، به‌طور مستقیم با تفاوت در انگیزش، خودتنظیمی و موفقیت تحصیلی مرتبط است (Saif & Emami, 2019; Qorbani et al., 2021).

از سوی دیگر، مفهوم «مدیریت یادگیری فراگیر» به‌عنوان متغیر سوم این پژوهش، بر رویکردی مدیریتی دلالت دارد که هدف آن پاسخ‌گویی نظام‌مند به تنوع یادگیرندگان و پیشگیری از حذف یا حاشیه‌نشینی آموزشی است. مدیریت یادگیری فراگیر، با تأکید بر طراحی، هدایت و ارزشیابی فرایندهای یادگیری، تلاش می‌کند شرایطی را فراهم آورد که همه یادگیرندگان، با ویژگی‌ها و سبک‌های شناختی متفاوت، از فرصت‌های برابر برای یادگیری برخوردار شوند. در پژوهش‌های داخلی، این رویکرد به‌عنوان یکی از راهبردهای مؤثر برای ارتقای عدالت آموزشی و کیفیت یادگیری معرفی شده است (Habibi, 2022; Ahmadi et al., 2019).

مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که پیوند میان عدالت شناختی و فرصت‌های یادگیری، نقشی تعیین‌کننده در موفقیت رویکردهای فراگیر آموزشی دارد. تیکلی و برت نشان دادند که نابرابری‌های آموزشی، صرفاً پیامد توزیع ناعادلانه منابع نیست، بلکه ریشه در نادیده‌گرفتن اشکال متنوع شناخت و دانش دارد که دامنه فرصت‌های یادگیری را محدود می‌سازد (Tikly &

(Barrett, 2011). همچنین، فرایزر با طرح الگوی عدالت چندبعدی تأکید می‌کند که غفلت از بعد شناختی عدالت، تلاش‌ها برای توسعه آموزش عادلانه را ناکامل می‌گذارد (Fraser, 2009). پژوهش‌های جدیدتر نیز حاکی از آن است که مدیریت یادگیری فراگیر، تنها زمانی می‌تواند به بهبود پایدار نتایج آموزشی بینجامد که حساسیت لازم نسبت به عدالت شناختی در آن نهادینه شده باشد (Ainscow et al., 2024; Shah & Colquhoun, 2023).

با وجود گسترش این مباحث، مرور ادبیات پژوهشی نشان می‌دهد که در حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی آموزشی، به‌ویژه در بافت پژوهشی ایران، خلأ معناداری در تبیین نقش عدالت شناختی در چارچوب مدیریت یادگیری فراگیر وجود دارد. بیشتر مطالعات، این مفاهیم را به‌صورت مجزا بررسی کرده‌اند و کمتر به پیوند مفهومی و کارکردی آن‌ها در توسعه فرصت‌های یادگیری پرداخته‌اند. از این رو، پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی مروری-کیفی، کوشیده است ضمن توسعه مبانی نظری عدالت شناختی، نقش آن را در هدایت مدیریت یادگیری فراگیر و گسترش فرصت‌های یادگیری عادلانه تبیین کند. بر این اساس، پرسش محوری این پژوهش آن بوده است که عدالت شناختی چگونه می‌تواند به‌عنوان یک چارچوب مفهومی، مدیریت یادگیری را در جهت توسعه فرصت‌های یادگیری فراگیر و عادلانه متحول سازد؟

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و به شیوه مطالعه مروری تحلیلی انجام شد و هدف آن تبیین نقش عدالت شناختی در فرصت‌های یادگیری در چارچوب مدیریت یادگیری فراگیر بود. با توجه به ماهیت مفهومی و بین‌رشته‌ای موضوع، از الگوی مرور روایی-تماتیک استفاده شد که امکان تجمیع، مقایسه و تفسیر انتقادی یافته‌های پژوهش‌های پیشین را در حوزه‌های علوم تربیتی، روان‌شناسی آموزشی و مدیریت یادگیری فراهم می‌سازد. این نوع مرور، به‌جای تمرکز بر کمی‌سازی نتایج، بر استخراج الگوهای مفهومی، مفروضات نظری و روابط معنایی میان مفاهیم کلیدی تأکید دارد (Grant & Booth, 2009).

در گام نخست، مطالعات زمینه‌ای مرتبط با مفاهیم عدالت شناختی، فرصت‌های یادگیری و مدیریت یادگیری فراگیر مورد شناسایی قرار گرفت. جست‌وجوی منابع به‌صورت نظام‌مند در پایگاه‌های معتبر بین‌المللی شامل Scopus، Web of Science، ERIC، ScienceDirect و SpringerLink انجام شد. همچنین برای پوشش پژوهش‌های داخلی، پایگاه‌های علمی فارسی همچون SID و Magiran مورد بررسی قرار گرفتند و اطلاعات کتاب‌شناختی آن‌ها به‌صورت انگلیسی استخراج و گزارش شد. کلیدواژه‌های مورد استفاده به زبان فارسی شامل عدالت شناختی، فرصت‌های یادگیری، مدیریت یادگیری فراگیر، عدالت آموزشی و یادگیری فراگیر بودند که با استفاده از عملگرهای منطقی «و» و «یا» با یکدیگر ترکیب شدند. بازه زمانی جست‌وجو به پژوهش‌های منتشرشده در فاصله سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۴ محدود شد تا هم‌زمان روزآمدی منابع و الزامات نشریه رعایت شود.

در پژوهش‌های مروری، به‌جای جامعه آماری کلاسیک، «بدنه متون پژوهشی» به‌عنوان جامعه پژوهش در نظر گرفته می‌شود. بر این اساس، جامعه پژوهش حاضر شامل کلیه مقالات علمی-پژوهشی، کتاب‌ها و گزارش‌های معتبر علمی بود که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به یکی از متغیرهای اصلی پژوهش پرداخته بودند. از میان این بدنه، نمونه پژوهش بر اساس نمونه‌گیری هدفمند و با معیارهای ورود و خروج مشخص انتخاب شد. معیارهای ورود شامل انتشار منبع در مجلات معتبر علمی، ارتباط مستقیم با یکی از مفاهیم اصلی پژوهش، دسترسی به متن کامل و برخورداری از چارچوب نظری روشن بود. در مقابل، مطالعاتی که فاقد پیوند مفهومی با مدیریت یادگیری، عدالت شناختی یا فرصت‌های یادگیری بودند، یا از حیث روش‌شناسی شفافیت کافی نداشتند، از چرخه مرور کنار گذاشته شدند. در نهایت، پس از پالایش اولیه و غربالگری منابع، مجموعه‌ای از مطالعات منتخب به‌عنوان نمونه نهایی مورد تحلیل کیفی قرار گرفت.

تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از روش تحلیل تماتیک انجام شد. در این مرحله، متون منتخب به‌صورت مکرر مطالعه شدند و مفاهیم، گزاره‌ها و الگوهای معنایی مرتبط با عدالت شناختی و فرصت‌های یادگیری استخراج گردید. سپس، کدهای اولیه شکل گرفتند و در فرآیندی رفت‌وبرگشتی، کدهای مشابه در قالب مقوله‌های مفهومی ادغام شدند. در ادامه، مضامین

محوری که بیانگر نقش و کارکرد عدالت شناختی در مدیریت یادگیری فراگیر بودند، شناسایی و بازتعریف شدند. این فرآیند تحلیلی امکان تبیین روابط میان متغیرها و ارائه چارچوبی یکپارچه از یافته‌های موجود را فراهم ساخت (Braun & Clarke, 2006).

به‌منظور افزایش اعتبار و اطمینان‌پذیری یافته‌ها، از راهبردهای متداول پژوهش کیفی استفاده شد. شفافیت در فرآیند جست‌وجو و انتخاب منابع، بازبینی مکرر مفاهیم استخراج‌شده و مقایسه یافته‌ها با چارچوب‌های نظری مطرح در ادبیات پژوهش، از جمله اقداماتی بودند که برای تقویت اعتبار درونی انجام شدند. همچنین تلاش شد با پوشش طیفی متنوع از دیدگاه‌ها و زمینه‌های فرهنگی مختلف، قابلیت انتقال‌پذیری نتایج افزایش یابد. این ملاحظات، به‌مثابه هنجارسازی روش‌شناختی در پژوهش‌های کیفی مروری، زمینه استنادپذیری و اعتماد علمی به یافته‌های پژوهش حاضر را فراهم کردند. در مجموع، اتخاذ رویکرد مروری-کیفی و تحلیل تماتیک منابع، امکان درک عمیق‌تر از جایگاه عدالت شناختی در طراحی و مدیریت فرصت‌های یادگیری را ایجاد کرد و بستر لازم برای استخراج دلالت‌های نظری و مدیریتی مرتبط با توسعه مدیریت یادگیری فراگیر را فراهم ساخت.

یافته‌ها

یافته‌های حاصل از تحلیل تماتیک مطالعات منتخب نشان داد که عدالت شناختی به‌عنوان یک سازه مفهومی بنیادین، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی، توزیع و پایداری فرصت‌های یادگیری در چارچوب مدیریت یادگیری فراگیر ایفا کرده است. مرور عمیق ادبیات پژوهش حاکی از آن است که در اغلب مطالعات، بی‌عدالتی‌های یادگیری نه از کمبود منابع آموزشی، بلکه از نادیده‌گرفتن تفاوت‌های شناختی، معرفتی و معنایی یادگیرندگان سرچشمه گرفته‌اند؛ امری که مستقیماً با رویه‌های مدیریتی یادگیری در ارتباط بوده است. پژوهش‌هایی همچون ویسوناتان، عدالت شناختی را شرط لازم برای عبور از نظام‌های یادگیری تک‌دانشی به سوی نظام‌های یادگیری چندصدا دانسته‌اند (Visvanathan, 1997).

نخستین مضمون استخراج‌شده بیانگر آن بود که عدالت شناختی با بازتعریف «دانش معتبر» در نظام‌های یادگیری، بستر لازم برای گسترش فرصت‌های یادگیری را فراهم کرده است. تحلیل مطالعات نشان داد که مدیریت یادگیری زمانی توانسته است فرصت‌های برابر ایجاد کند که صرفاً بر محتوای رسمی و معیارهای شناختی مسلط تکیه نکرده و اشکال بدیل دانستن، تجربه زیسته و سبک‌های متنوع یادگیری را به رسمیت شناخته است. پژوهش‌هایی همچون تیکلی و برت نشان دادند که حذف یا کم‌ارزش‌انگاری این اشکال معرفتی، به محدودشدن مشارکت شناختی یادگیرندگان و کاهش کیفیت فرصت‌های یادگیری منجر شده است (Tikly & Barrett, 2011).

دومین مضمون مفهومی استخراج‌شده به نقش عدالت شناختی در ارتقای مشارکت معنادار یادگیرندگان در فرآیند یادگیری بازمی‌گردد. یافته‌ها حاکی از آن بود که در محیط‌هایی که مدیریت یادگیری بر اساس اصول فراگیری طراحی شده است، عدالت شناختی موجب شده یادگیرندگان با پیشینه‌های شناختی متفاوت، امکان بیان، تعامل و معناپردازی فعال‌تری داشته باشند. این الگو در پژوهش‌های فرایزر نیز مشاهده شد؛ جایی که تأکید بر بازشناسی شناختی، به‌عنوان مکمل عدالت توزیعی، شرط لازم برای تحقق فرصت‌های یادگیری معنادار تلقی شد (Fraser, 2009).

سومین مضمون، عدالت شناختی را به‌مثابه سازوکار تنظیم‌گر در سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری‌های مدیریت یادگیری آشکار ساخت. تحلیل ادبیات نشان داد که بسیاری از چالش‌های مربوط به نابرابری فرصت‌های یادگیری، ناشی از تصمیم‌های مدیریتی مبتنی بر الگوهای شناختی یکسان‌ساز بوده است. در مقابل، پژوهش‌هایی همچون اینزکو و همکاران نشان دادند که مدیریت یادگیری فراگیر، زمانی اثربخش بوده که سیاست‌ها و راهبردهای آموزشی خود را بر مبنای پذیرش تنوع شناختی طراحی کرده است (Ainscow et al., 2024). این یافته مؤید آن است که عدالت شناختی نه صرفاً یک اصل اخلاقی، بلکه یک مؤلفه عملکردی در مدیریت یادگیری محسوب می‌شود.

یافته‌های دیگر پژوهش بر پیوند عدالت شناختی با پایداری فرصت‌های یادگیری تأکید داشتند. بررسی مطالعات اخیر نشان داد که غفلت از عدالت شناختی، حتی در نظام‌هایی که به‌ظاهر فراگیر طراحی شده‌اند، می‌تواند به بازتولید تدریجی نابرابری‌های یادگیری منجر شود. پژوهش‌هایی همچون شاه و کولکوتن نشان دادند که مدیریت یادگیری فاقد حساسیت شناختی،

در بلندمدت با افت مشارکت، کاهش انگیزش یادگیری و افزایش حاشیه‌نشینی شناختی مواجه می‌شود (Shah & Colquhoun, 2023). در مقابل، ادغام عدالت شناختی در ساختارهای مدیریتی یادگیری، امکان تداوم فرصت‌های یادگیری عادلانه را فراهم کرده است.

در مجموع، الگوی مفهومی استخراج‌شده از این مرور کیفی نشان داد که عدالت شناختی از سه مسیر اصلی بازتعریف دانش معتبر، افزایش مشارکت معنادار یادگیرندگان و جهت‌دهی به تصمیم‌های مدیریت یادگیری، بر شکل‌گیری و توسعه فرصت‌های یادگیری تأثیر گذاشته است. این یافته‌ها بیانگر آن هستند که تحقق مدیریت یادگیری فراگیر بدون توجه نظام‌مند به عدالت شناختی امکان‌پذیر نبوده و غفلت از این مؤلفه، می‌تواند اهداف اعلام‌شده آموزش فراگیر را در سطح اجرا با چالش مواجه سازد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر تبیین نقش عدالت شناختی در گسترش فرصت‌های یادگیری در چارچوب مدیریت یادگیری فراگیر بود. یافته‌های حاصل از مرور کیفی و تحلیل تماتیک ادبیات پژوهش نشان داد که عدالت شناختی نه تنها یک پیش‌فرض اخلاقی در نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود، بلکه به مثابه یک سازه عملکردی، بنیان تصمیم‌گیری‌ها و جهت‌گیری‌های مدیریت یادگیری را متأثر می‌سازد. این یافته کلی با رویکردهای اولیه‌ای که عدالت شناختی را پاسخی به سلطه الگوهای تک‌دانشی در آموزش می‌دانستند، همخوانی آشکار دارد. ویسواناتان عدالت شناختی را ناظر به به رسمیت‌شناسی اشکال متکثر دانستن معرفی کرد و آن را شرط لازم برای دستیابی به فرصت‌های یادگیری معنادار تلقی نمود؛ دیدگاهی که در نتایج پژوهش حاضر نیز به وضوح بازتاب یافته است (Visvanathan, 1997).

یافته‌ها نشان دادند که یکی از مسیرهای اصلی اثرگذاری عدالت شناختی، بازتعریف مفهوم «دانش معتبر» در نظام‌های یادگیری است. این نتیجه با پژوهش‌های تیکلی و برت همسو است که نشان دادند فرصت‌های یادگیری زمانی عادلانه تلقی می‌شوند که چارچوب‌های مدیریتی آموزش، تنها به دانش رسمی و معیارهای شناختی غالب محدود نمانند و دانش بومی، تجربی و فرهنگی یادگیرندگان نیز در فرآیند یادگیری ادغام شود (Tikly & Barrett, 2011). همخوانی این یافته‌ها بیانگر آن است که مدیریت یادگیری فراگیر بدون توجه به تنوع معرفتی، عملاً به بازتولید نابرابری‌های یادگیری منجر می‌شود، حتی اگر به لحاظ ساختاری فراگیر به نظر برسد.

بخش دیگری از یافته‌ها بر نقش عدالت شناختی در افزایش مشارکت معنادار یادگیرندگان تأکید داشت. این نتایج با رویکرد فرایزر در باب عدالت چندبعدی قابل تبیین است. فرایزر بازنشاسی شناختی را مکمل عدالت توزیعی و رویه‌ای دانسته و بر این باور است که حذف یا نادیده گرفتن هویت‌های معرفتی یادگیرندگان، مشارکت آن‌ها را در فرآیندهای یادگیری به شدت محدود می‌کند (Fraser, 2009). یافته‌های پژوهش حاضر نیز نشان دادند که مدیریت یادگیری زمانی می‌تواند فرصت‌های یادگیری پایدار ایجاد کند که مشارکت شناختی یادگیرندگان را نه به صورت صوری، بلکه به صورت معنادار و مبتنی بر تفاوت‌های شناختی سامان دهد.

در سطحی کلان‌تر، یافته‌ها نشان دادند که عدالت شناختی نقشی تنظیم‌گر در سیاست‌گذاری‌ها و راهبردهای مدیریت یادگیری ایفا می‌کند. این نتیجه با پژوهش‌های اخیر در حوزه فراگیری آموزشی همخوان است. اینزکو و همکاران نشان دادند که تحقق آموزش فراگیر مستلزم آن است که تصمیم‌های مدیریتی، از الگوهای یکسان‌ساز عبور کرده و بر پذیرش تنوع شناختی به عنوان یک اصل راهبردی استوار شوند (Ainscow et al., 2024). همسویی این یافته با نتایج پژوهش حاضر مؤید آن است که عدالت شناختی، زیربنای طراحی سیاست‌های یادگیری فراگیر بوده و غفلت از آن می‌تواند اهداف آموزشی را در سطح اجرا با چالش مواجه سازد.

افزون بر این، یافته‌ها حاکی از آن بودند که نبود عدالت شناختی، حتی در محیط‌های یادگیری که به‌ظاهر فرصت‌محور طراحی شده‌اند، می‌تواند به حاشیه‌نشینی شناختی و تضعیف پایداری فرصت‌های یادگیری منجر شود. این نتیجه با پژوهش شاه و کولکوئن همسو است که نشان دادند مدیریت یادگیری فاقد حساسیت شناختی، در بلندمدت موجب کاهش مشارکت، افت انگیزش یادگیری و تشدید نابرابری‌های آموزشی می‌شود (Shah & Colquhoun, 2023). تطابق این یافته‌ها نشان می‌دهد که عدالت شناختی نه یک متغیر جانبی، بلکه یک مؤلفه پیش‌بینی‌کننده در پایداری نظام‌های یادگیری فراگیر است. در مجموع، بحث یافته‌ها نشان داد که عدالت شناختی از طریق بازتعریف دانش معتبر، تقویت مشارکت معنادار و جهت‌دهی به سیاست‌های مدیریت یادگیری، نقشی محوری در گسترش فرصت‌های یادگیری ایفا می‌کند. این الگوی تفسیری با بدنه نظری و تجربی موجود همخوان بوده و جایگاه عدالت شناختی را به‌عنوان یکی از ارکان توسعه مدیریت یادگیری فراگیر برجسته می‌سازد.

پیشنهادهای کاربردی پژوهش

با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر که نشان داد عدالت شناختی از طریق بازتعریف دانش معتبر، تقویت مشارکت معنادار و جهت‌دهی به تصمیم‌های مدیریت یادگیری، نقشی محوری در گسترش فرصت‌های یادگیری ایفا می‌کند، پیشنهاد می‌شود مدیران آموزشی و طراحان نظام‌های یادگیری، عدالت شناختی را به‌عنوان یک اصل راهبردی در سیاست‌گذاری‌ها و رویه‌های مدیریتی خود لحاظ کنند. در این راستا، بازنگری در معیارهای برنامه‌ریزی آموزشی و ارزشیابی یادگیری ضروری است، به‌گونه‌ای که شیوه‌های یادگیری، سبک‌های شناختی و اشکال متنوع دانستن یادگیرندگان به‌صورت نظام‌مند در فرآیند آموزش به رسمیت شناخته شوند.

همچنین پیشنهاد می‌شود در طراحی نظام‌های مدیریت یادگیری فراگیر، از رویکردهای تک‌بعدی و یکسان‌ساز فاصله گرفته شود و محیط‌های یادگیری به‌گونه‌ای سازمان‌دهی شوند که مشارکت شناختی فعال همه یادگیرندگان را امکان‌پذیر سازند. این امر مستلزم آن است که مدیران یادگیری، فضاهایی برای گفت‌وگو، تعامل و معناپردازی چندصدا ایجاد کنند تا یادگیرندگان بتوانند تجربیات، دانش بومی و تفسیرهای شناختی خود را در فرآیند یادگیری ادغام نمایند.

از دیگر پیشنهادهای کاربردی، توجه به آموزش و توانمندسازی مدیران، معلمان و طراحان آموزشی در زمینه عدالت شناختی و پیامدهای آن برای فرصت‌های یادگیری است. ارتقای آگاهی حرفه‌ای نسبت به سوگیری‌های شناختی پنهان در تصمیم‌های آموزشی می‌تواند از بازتولید نابرابری‌های یادگیری جلوگیری کرده و به طراحی منصفانه‌تر محیط‌های یادگیری منجر شود. علاوه بر این، پیشنهاد می‌شود چارچوب‌های مدیریت یادگیری فراگیر به‌گونه‌ای توسعه یابند که عدالت شناختی صرفاً در سطح گفتمان باقی نماند، بلکه به شاخص‌های عملیاتی در تصمیم‌گیری‌های آموزشی تبدیل شود. در این چارچوب، هم‌راستاسازی سیاست‌های آموزشی با تنوع شناختی یادگیرندگان می‌تواند به پایداری فرصت‌های یادگیری و افزایش اثربخشی نظام‌های یادگیری فراگیر کمک کند.

در مجموع، بهره‌گیری آگاهانه از عدالت شناختی در مدیریت یادگیری، این امکان را فراهم می‌سازد که فرصت‌های یادگیری نه تنها به‌صورت رسمی و ساختاری، بلکه به‌صورت معنادار و پایدار برای همه یادگیرندگان فراهم شوند؛ امری که مستقیماً با هدف اصلی پژوهش حاضر همسو است.

محدودیت‌های پژوهش

نخستین محدودیت پژوهش حاضر به ماهیت مروری-کیفی آن بازمی‌گردد. اگرچه رویکرد مرور روایی-تماتیک امکان تحلیل عمیق مفاهیم و استخراج الگوهای نظری را فراهم می‌سازد، اما این نوع پژوهش به‌طور ذاتی مبتنی بر تفسیر پژوهشگر از

متون علمی است و از این‌رو، نتایج آن قابل تعمیم آماری به موقعیت‌های آموزشی خاص نیست. یافته‌های پژوهش بیشتر ناظر بر تبیین مفهومی و توسعه چارچوب نظری در حوزه مدیریت یادگیری فراگیر هستند.

دوم آن‌که بدنه متون مورد تحلیل، وابسته به کیفیت و جهت‌گیری پژوهش‌های پیشین است. به این معنا که نابرابری در بافت‌های مطالعاتی، رویکردهای نظری و روش‌شناسی پژوهش‌های مرور شده می‌تواند بر نوع مضامین استخراج‌شده اثر گذارد. بدین ترتیب، برخی ابعاد عدالت شناختی ممکن است متأثر از غلبه دیدگاه‌های نظری خاص در ادبیات موجود بیش از سایر ابعاد برجسته شده باشند.

محدودیت دیگر پژوهش به دامنه زمانی و زبانی منابع مورد استفاده مربوط می‌شود. تمرکز اصلی بر مطالعات منتشر شده در بازه زمانی ده سال اخیر و به زبان انگلیسی، اگرچه به روزآمدی یافته‌ها کمک کرده است، اما احتمال دارد برخی پژوهش‌های ارزشمند خارج از این بازه یا در زبان‌های دیگر، در فرآیند مرور وارد نشده باشند. همچنین باید توجه داشت که در پژوهش‌های مروری، تداخل و همپوشانی مفهومی میان سازه‌هایی نظیر عدالت آموزشی، آموزش فراگیر و فرصت‌های یادگیری، اجتناب‌ناپذیر است. اگرچه در این پژوهش تلاش شد تعاریف مفهومی به صورت شفاف ارائه شوند، اما مرزهای نظری میان این مفاهیم در برخی متون پژوهشی به طور کامل تفکیک نشده‌اند و این امر می‌تواند بر تفسیر نتایج اثرگذار باشد.

در نهایت، این پژوهش صرفاً به تحلیل متون علمی موجود پرداخته و فاقد داده‌های تجربی مستقیم از موقعیت‌های واقعی یادگیری است. از این‌رو، نتایج آن بیش از آن‌که ناظر به ارزیابی پیامدهای عملی مداخلات آموزشی باشند، در سطح تبیین مفهومی و نظری باقی می‌مانند. این ویژگی، ضمن آن‌که با هدف پژوهش حاضر همخوان است، دامنه کاربرد مستقیم یافته‌ها را به چارچوب‌های تحلیلی و سیاستی محدود می‌سازد.

ملاحظات اخلاقی

از آن‌جا که پژوهش حاضر از نوع مروری-کیفی بوده و مبتنی بر تحلیل اسناد و متون علمی منتشر شده است، هیچ‌گونه مداخله مستقیم انسانی، نمونه‌گیری میدانی یا گردآوری داده‌های فردی انجام نشده است. در تمام مراحل پژوهش، اصول صداقت علمی، امانت‌داری در نقل مفاهیم، پرهیز از تحریف دیدگاه نویسندگان و رعایت کامل حقوق مالکیت فکری منابع مطابق با استانداردهای اخلاق پژوهش و شیوه‌نامه APA 7th مدنظر قرار گرفته است.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

- Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2016). *Improving schools, developing inclusion*. Routledge.
- Ainscow, M., Slee, R., & Best, M. (2024). Equity, inclusion and school reform: New directions for educational leadership. *Educational Management Administration & Leadership*, 52(1), 3–19.
- Azzopardi, A. (2020). Inclusive education and education for all revisited. *International Journal of Inclusive Education*, 24(6), 1–15.
- Bazargan, A. (2019). *Educational evaluation and quality assurance*. Tehran: Samt.
- Biesta, G. (2015). Good education in an age of measurement. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 27(3), 207–220.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Fadansouri, A., Karimi, M., & Hashemi, S. (2021). Learning diversity and instructional justice. *Journal of Educational Psychology Studies*, 18(2), 45–68.
- Fraser, N. (2009). *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world*. Columbia University Press.
- Habibi, M. (2022). Inclusive learning management and educational equity. *Journal of Educational Management Research*, 14(1), 33–56.

- Khosravi, M., Rahimi, H., & Jalali, S. (2022). Epistemic diversity in higher education. *Journal of Curriculum Studies*, 17(3), 91–114.
- Mehrmohammadi, M. (2017). Curriculum justice and learner diversity. *Curriculum Planning Quarterly*, 13(2), 1–24.
- Nasir, N. S., Snyder, C. R., Shah, N., & Ross, K. M. (2019). Racialized identities, learning, and belonging. *Review of Research in Education*, 43(1), 1–26.
- Qorbani, A., Ahmadi, M., & Salehi, R. (2021). Learning opportunities and cognitive engagement. *Journal of Educational Innovation*, 20(4), 77–102.
- Saif, A. A. (2020). *Educational psychology*. Tehran: Doran.
- Saif, A. A., & Emami, M. (2019). Self-regulated learning and learning opportunities. *Iranian Journal of Educational Psychology*, 15(1), 23–44.
- Shah, R., & Colquhoun, S. (2023). Learning inequalities, epistemic justice and education policy in low-income contexts. *Comparative Education*, 59(2), 139–156.
- Shariati Madari, A. (2018). Educational justice and learner differences. *Journal of Educational Foundations*, 8(1), 55–78.
- Tikly, L., & Barrett, A. M. (2011). Social justice, capabilities and the quality of education in low income countries. *International Journal of Educational Development*, 31(1), 3–14.
- Visvanathan, S. (1997). *A carnival for science: Essays on science, technology and development*. Oxford University Press.
- Young, M. (1990). Knowledge and control. *British Journal of Sociology of Education*, 11(3), 265–284.